

Generički algoritam klasterovanja zasnovan na optimizaciji rojem čestica

XLVIII Međunarodni simpozijum
o operacionim istraživanjima

Denis Aličić, Filip Vidojević, Dušan Džamić, Miroslav Marić
denis_alicic@matf.bg.ac.rs, filip_vidojevic@matf.bg.ac.rs, dusan.dzamic@fon.bg.ac.rs,
maricm@matf.bg.ac.rs

19. juni 2021

Sažetak

U ovom radu je predložen algoritam za rešavanje problema klasterovanja zasnovan na optimizaciji rojem čestica [8]. Osnovna ideja algoritma, kao i kod algoritma K sredina, je centroid [9]. Najvažniji parametar algoritma je funkcija kvaliteta klasterovanja koja se optimizuje i time određuje tip klastera. Jedna čestica predstavlja niz centroida dužine k , zadate kao maksimalan broj klastera. U svakoj iteraciji algoritma se svakoj instanci iz skupa podataka dodeli klaster na osnovu najbližeg centroida. Funkcija udaljenosti se takođe prosleđuje algoritmu i od nje zavisi oblik klastera. Zatim se primenjuje funkcija kvaliteta i na osnovu pozicije najbolje čestice i najbolje pozicije trenutne čestice pomeri centroid svakoj čestici u skladu sa originalnim PSO (eng. *Particle swarm optimization*) algoritmom.

Prikazani su eksperimenti na nekim od najpoznatijih skupova podataka. Predloženi algoritam je nadmašio algoritam K sredina.

društvenih mreža u svrhu oglašavanja.

Obzirom da za mnoge primene nije moguće jednoznačno odrediti šta je dobro klasterovanje, razvijene su različite metode klasterovanja. Postojeći algoritmi se mogu svrstati u nekoliko kategorija u odnosu na vrstu i broj klastera koji su njihov rezultat. Nekim metodama se zadaje ciljani broj klastera, dok drugi kao izlaz mogu dati različit broj klastera. S druge strane, što se tiče vrste klastera koje daju kao izlaz razlikujemo: Globularne, dobro razdvojene, gustinske, hijerarhijske itd. [10]

Predloženi metod može u zavisnosti od njegovih parametara: funkcije sličnosti i funkcije kvaliteta, koje će biti opisane kasnije, da generiše različite vrste klastera, dok mu se kao poseban parametar zadaje maksimalan broj klastera. Algoritam je primarno zasnovan na centroidama. Centroid jednoznačno određuje jedan klaster. Pripadnost klasteru jedne instance se određuje na osnovu najbližeg centroida. Centroida ima koliko i klastera.

1 Uvod

Klasterovanje je jedan od najpopularnijih problema nenadgledanog učenja. Predstavlja identifikaciju i grupisanje sličnih instanci u datom skupu podataka. Primene ovog metoda su vrlo široke. Od zamene grupa njihovim predstavnicima zarad smanjenja broja instanci u skupu podataka, do detekcije raznorodnih tkiva na medicinskim snimcima i identifikaciji sličnih grupa korisnika

2 Klasterovanje kao optimizacioni problem

Kod problema klasifikacije, koji je vid nadgledanog učenja, postoje dobro definisane funkcije koje nam mogu reći kakav je kvalitet dobijenog modela. To su pre svega tačnost i preciznost, mada postoje još neke poput f_1 mere i odziva (eng. *recall*) [7].

Klasterovanje je problem nenadgledanog učenja, tako da za konkretno grupisanje ne postoje jednoznačne funkcije koje nam sa sigurnošću mogu reći koliko je ono dobro. Ipak, postoje neke funkcije, definisane tokom vremena od raznih istraživača, koje nam mogu dati ocenu kvaliteta klasterovanja [5][6].

Zanimljivo je primetiti, da iako na prvi pogled ne deluje tako, algoritam K sredina se takođe može posmatrati kao optimizacioni algoritam. Funkcija koju taj algoritam optimizuje je:

$$\sum_{i=1}^k \sum_{x \in C_i} d(x, c_i)^2, \quad (1)$$

gde je d rastojanje, najčešće euklidsko, ali može biti i neko drugo, a c_i centroida i -tog klastera.

2.1 Funkcije evaluacije

Slično metrikama koje se koriste za evaluaciju klasifikacionih modela, postoje funkcije koje koriste informaciju o stvarnim klasama da bi ocenile kvalitet klasterovanja. Neke od njih su:

- Rand indeks,
- Homogenost,
- V-mera.

U realnim primenama stvarne klase nisu dostupne, tako da ove funkcije nisu korišćene niti prilikom implementacije algoritma, niti prilikom evaluacije, te ni u radu neće biti dalje razmatrane.

Funkcije koje su korišćene prilikom implementacija i eksperimenata su:

- Davies-Bouldin indeks 2.1.1,
- Calinski-Harabasz indeks 2.1.2.

Za izračunavanje ovih funkcija potrebna je informacija o centroidima klastera i dodeli klastera svakoj instanci iz skupa podataka.

2.1.1 Davies-Bouldin indeks

Metrika [4] je zadata formulom:

$$\frac{1}{c} \sum_{i=1}^c \max_{i \neq j} \left(\frac{\sigma_i + \sigma_j}{d(C_i, C_j)} \right), \quad (2)$$

gde je c broj klastera, σ prosečno rastojanje svih instanci unutar jednog klastera od njegovog centroida, d rastojanje, najčešće euklidsko i C_i centroid i -tog klastera.

Minimizacijom ove funkcije po C_i dobijamo grupe koje imaju malo rastojanje unutar istog klastera, a veliko rastojanje između različitih klastera [4].

Generalno, to je ideja većine ovih funkcija zasnovanih na centroidama, s tim što na različite načine kvantifikuju rastojanja unutar klastera i između različitih klastera.

Minimalna vrednost ove funkcije je 0. Treba biti obazriv sa minimizacijom ove funkcije, jer metode sa mogućnošću povećavanja broja klastera, prilikom optimizacije ove mere teže tome da svaka tačka bude pojedinačni klaster.

U situaciji da postoji beskonačno instanci, samim tim i beskonačno klastera jer je svaka instanca poseban klaster, deo funkcije $\frac{1}{c}$ bi težio ka nuli, onda bi i cela funkcija težila minimalnoj vrednosti.

2.1.2 Calinski-Harabasz indeks

Calinski-Harabasz indeks [6] je nešto složeniji za izračunavanje i interpretaciju.

Za dati skup podataka E , veličine n_E , koji se klasteruje u k klastera, vrednost indeksa je definisana formulom:

$$s = \frac{tr(B_k)}{tr(W_k)} \times \frac{n_E - k}{k - 1}, \quad (3)$$

gde je $tr(B_k)$ trag matrice disperzije centroida klastera i $tr(W_k)$ trag matrice disperzije unutar pojedinačnog klastera.

Matrice se izračunavaju po formulama:

$$B_k = \sum_{q=1}^k n_q (c_q - c_E)(c_q - c_E)^T, \quad (4)$$

$$W_k = \sum_{q=1}^k \sum_{x \in C_q} (x - c_q)(x - c_q)^T, \quad (5)$$

gde je C_q skup instanci u klasteru q , c_q centroid klastera q , c_E centroid celog skupa instanci E i n_q broj instanci u klasteru q .

Što je ovaj indeks veći, to je klasterovanje bolje, centriodi su udaljeniji, a rastojanja unutar klastera manja.

Zbog načina računanja disperzije klastera, koje se računa kao kvadriran zbir udaljenosti instance od centrioda, ovaj indeks je generalno veći za konveksne klasterove, što je za algoritam koji je predstavljen u ovom radu prednost jer očekivani izlaz algoritma jesu konveksni klasteri.

2.2 PSO algoritam

Optimizacioni algoritam je zasnovan na optimizaciji rojem čestica [8]. Pseudokod algoritma je prikazan na slici 1.

Osnovnu PSO algoritma čini jedna čestica roja. Čestica predstavlja jedno rešenje optimizacionog problema. Jednu česticu u algoritmu razvijenom za potrebe ovog rada predstavlja niz centrioda klastera. Centriodi klastera zajedno sa funkcijom blizine predstavljaju jedinstveno određeno rešenje problema klasterovanja. Za svaku instancu skupa nad kojim se vrši klasterovanje se određuje pripadajući klaster kao najbliži centroid koristeći funkciju daljine koja je prosledjena algoritmu kao parametar. Od prosledjene funkcije daljine (euklidska distanca, kosinusna ili neka druga), zavisi oblik klastera. Algoritam je generički u smislu izbora funkcije daljine i funkcije evaluacije koja se optimizuje.

Važan deo svakog algoritma optimizacije je njegova sposobnost pretrage širokog prostora rešenja u odnosu na postizanje lokalnog optimuma u nekoj manjoj oblasti. Kod PSO algoritma ovaj problem je rešen korišćenjem dva parametra koji se odnose na kognitivnu i sociološku komponentu. Kognitivna komponenta čestice daje značajnost njenoj najboljoj poziciji, dok se sociološka komponenta odnosi na najbolju poziciju celog roja. Menjanjem vrednosti ove dve komponente, koje su realni brojevi, balansira se između nalaženja globalnog i lokalnog optimuma.

3 Eksperimentalni rezultati

Predloženi algoritam je testiran na poznatim skupovima podataka: IRIS i WINE. U eksperimentima su upoređeni rezultati algoritma K sredina sa PSO algoritmom. Vrednosti prikazane u tabelama

---

Algoritam 1: PSO algoritam klasterovanja

Rezultat: Broj klastera k , k centrioda i dodeljivanje klastera svakoj instanci

Ulaz: Skup podataka, maksimalan broj klastera k , funkcija evaluacije, funkcija udaljenosti

Izlaz: Skup podataka sa pripadajucim klasterima, maksimum k centrioda

inicijalizuj početni roj;

odredi najbolju česticu;

dok nije postignut kriterijum zaustavlja čini

za svaki česticu u roju čini

Ažuriraj brzinu čestice na osnovu pozicije najbolje čestice i najbolje pozicije trenutne čestice;

Promeni poziciju čestice na osnovu izračunate brzine;

Na osnovu funkcije udaljenosti odredi pripadnost svakoj instanci skupa odgovarajućem klasteru;

Izračunaj funkciju evaluacije na osnovu dodeljenog klasterovanja;

ako nova pozicija bolja od prethodne najbolje pozicije čestice;

onda

ažuriraj najbolju vrednost trenutne čestice;

kraj

ako nova pozicija bolja od pozicije najbolje čestice;

onda

ažuriraj poziciju najbolje čestice;

kraj

kraj

kraj

vрати klasterovanje najbolje čestice, broj klastera i njene centriode

---

1 i 2 predstavljaju vrednosti funkcija evaluacije klasterovanja, koje su detaljno opisane u 2.1.1 i 2.1.2. Za optimizaciju obe funkcije evaluacije korišćenje su vrednosti kognitivne i sociološke komponente, 1 i 2 redom. Taj izbor govori da na jednu česticu više utiče ceo roj, tj. najbolja čestica roja, nego najbolja pozicija trenutne čestice. Veličina roja je 20 čestica i broj iteracija je 500 što je bio i kriterijum zaustavljanja.

3.1 Iris

Iris [3] je jedan od najpoznatijih skupova podataka. Sastoji se od 4 numerička atributa:

- dužina krunice,
- širina krunice,
- dužina čašice,
- širina čašice.

Primarno je namenjen za testiranje algoritama koji rešavaju problem klasifikacije jer sadrži i peti, kategorički atribut, koji predstavlja vrstu cveta iris. Skup podataka sadrži 3 klase od po 50 instanci. Za potrebe ovog rada iskorišćena su gore navedena četiri atributa bez informacije o pripadajućoj klasi. Zanimljivo je primetiti da je za Davies-Bouldin index 2.1.1 broj klastera 2. U sekciji 2.2 je naznačeno da se razvijenom algoritmu prosledjuje maksimalan broj klastera i da se taj broj može smanjiti tokom izvršavanja algoritma. Prilikom testiranja algoritma nad ovim skupom podataka za različite parametre kognitivne i sociološke komponente, broja čestica, broja iteracija itd. primećeno je da algoritam kao izlaz da 2 klastera. Analizom skupa podataka je utvrđeno da je jedna klasa linearno razdvojiva od druge dve, što je i navedeno u opisu skupa podataka [1]. Tako da se može opravdano pretpostaviti da je ovo jedno od validnih klasterovanja.

Očekivano je PSO algoritam nadmašio algoritam K sredina, jer je direktno optimizovao funkcije koje su prikazane u tabeli 1.

3.2 Wine

Skup podataka Wine [2] je takođe jedan od poznatih skupova. Sastoji se od 13 numeričkih atributa i ciljane klase. Atributi predstavljaju vrednosti

Algoritam	IRIS			
	DB		CZ	
	c	index	c	index
K Sredina	2	0.40	3	561.62
PSO	2	0.28	3	601.05

Tabela 1: Vrednosti funkcija evaluacije nad skupom podataka IRIS.

Algoritam	WINE			
	DB		CZ	
	c	index	c	index
K Sredina	3	0.53	3	561.81
PSO	3	0.43	3	585.38

Tabela 2: Vrednosti funkcija evaluacije nad skupom podataka WINE.

različitih hemijskih supstanci do kojih se došlo hemijskom analizom 3 vrste vina koja potiču iz Italije. Skup se sastoji od 178 instanci. Kao i u prethodnom skupu podataka, ni u ovom nije korišćena informacija o klasi.

Algoritam je kao parametar prosleđen broj 5 kao maksimalan broj klastera. Prilikom optimizacije obe funkcije, skoro svaki put je algoritam smanjio broj klastera na 3, što itekako ima smisla s obzirom da u skupu podataka zaista postoje 3 klase i za taj broj klastera su funkcije bila minimalne. To takođe znači da su izabrane funkcije pogodne za rešavanje problema klasterovanja nad ovim skupom.

Skup podataka Wine se smatra za jedan od lakših primera problema klasifikacije, ali treba imati u vidu da je ovde reč o klasterovanju i da algoritam prilikom izvršavanja ni na koji način nije imao informaciju od broju klasa.

U tabeli 2 su prikazani rezultati izvršavanja PSO algoritma i algoritma K sredina. Očekivano, PSO je i u ovom slučaju nadmašio K sredina.

4 Zaključak

U ovom radu predložen je PSO algoritam za rešavanje problema klasterovanja i predstavljeni su rezultati nad skupovima podataka Iris [3] i Wine [2]. Predloženi su parametri razvijenog algoritma zasnovanog na optimizaciji rojem čestica za koje su dobijeni najbolji rezultati nad oba skupa podataka. Razvijeni algoritam je generički u smislu iz-

bora funkcije koja je optimizuje i funkcije blizine dve instance, što omogućava da algoritam kao izlaz ima različite oblike i vrste klastera. Takođe, algoritam se može koristiti za određivanje broja klastera. Buduća istraživanja bi bila usmerena ka hibridizaciji algoritma sa drugim poznatim heurističkim algoritmima globalne optimizacije.

Literatura

- [1] UCI Machine Learning repository: Iris data. <https://archive.ics.uci.edu/ml/datasets/iris>. Accessed: 2021-06-14.
- [2] UCI Machine Learning repository: Wine data. <https://archive.ics.uci.edu/ml/datasets/wine>. Accessed: 2021-06-14.
- [3] Edgar Anderson. The species problem in iris. *Annals of the Missouri Botanical Garden*, 23(3):457–509, 1936.
- [4] David L. Davies and D. Bouldin. A cluster separation measure. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, PAMI-1:224–227, 1979.
- [5] J. C. Dunn†. Well-separated clusters and optimal fuzzy partitions. *Journal of Cybernetics*, 4(1):95–104, 1974.
- [6] Calinski T Harabasz and M Karoński. A dendrite method for cluster analysis. In *Communications in Statistics*, volume 3, pages 1–27. 1974.
- [7] K Sparck Jones and Cornelis Joost Van Rijsbergen. Information retrieval test collections. *Journal of documentation*, 1976.
- [8] J. Kennedy and R. Eberhart. Particle swarm optimization. In *Proceedings of ICNN'95 - International Conference on Neural Networks*, volume 4, pages 1942–1948 vol.4, 1995.
- [9] Stuart P. Lloyd. Least squares quantization in pcm. *IEEE Transactions on Information Theory*, 28:129–137, 1982.
- [10] M. Nikolić. *Mašinsko učenje*. 2019.